

T24

La fundació de la biblioteca episcopal de Vic i el seu context. Esperit il·lustrat i renovació catòlica durant l'episcopat del bisbe Veyan (1784-1815). Valentí Girbau i Tàpias. Col·lecció Textos. Primera edició: setembre 2006. © de l'edició: Institut Superior de Ciències Religioses de Vic. © dels textos: els autors. Disseny: Casals i Cots / DiacDisseny. Impressió: Gràfiques Diac Vic. Distribució: Distribució i Serveis Editorials, ronda Francesc Camprodon, 2 de Vic, telèfon 938869349 editorial@diacvic.com. Dipòsit legal B-41.677-2006. ISBN-10: 84-933644-8-7. ISBN-13: 978-84-933644-8-9. Publicacions de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic (Ronda Francesc Camprodon 2 de Vic, telèfon 938861555 secretaria@iscrvic.org). Tots els drets reservats. Cap part d'aquest llibre no podrà ésser reproduïda per cap mitjà sense prèvia autorització escrita de l'editor.

VALENTÍ GIRBAU I TÀPIAS

**LA FUNDACIÓ DE LA
BIBLIOTECA EPISCOPAL DE VIC
I EL SEU CONTEXT**

Esperit il·lustrat i renovació catòlica
durant l'episcopat del bisbe Veyan (1784-1815)

Aquest any 2006 es compleix el segon centenari de la fundació pel bisbe Francsico de Veyan y Mola de la Biblioteca Episcopal de Vic.

L'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic, fidel a la seva voluntat fundacional i a l'expressada en l'actual Pla Diocesà de Pastoral del Bisbat de Vic 2005-2008, ens hem volgut afegir a la celebració d'aquesta efemèride.

És per això que vàrem encarregar la lliçó inaugural del curs acadèmic 2006-2007 al Dr. Valentí Girbau i Tàpias, professor d'Història de l'Església moderna i contemporània del nostre Institut. La publicació de la seva tesi doctoral, titulada *Església i societat a la Catalunya central. El bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyan (1784-1815)*, en la col·lectània sant Pacià, n. LV, editada per la Facultat de Teologia de Catalunya el 1996, a més d'altres publicacions i col·laboracions en el camp de la història de l'Església de casa nostra, d'entre les quals es poden destacar les que ha fet en el *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, avalava l'encert d'aquesta elecció.

Es tractava de dibuixar el context social i eclesial que va fer possible la fundació de la Biblioteca Episcopal. El Dr. Girbau hi ha reeixit plenament.

Esperem que l'edició en la col·lecció Textos col·labori a aquesta celebració bicentenària i faci conèixer una mica millor les institucions que en l'àmbit formatiu estan treballant en el nostre Bisbat al servei d'un més gran treball evangelitzador.

VALENTÍ GIRBAU I TÀPIAS

**LA FUNDACIÓ DE LA BIBLIOTECA
EPISCOPAL DE VIC I EL SEU CONTEXT**

Esperit il·lustrat i renovació catòlica
durant l'episcopat del bisbe Veyan (1784-1815)

—

Es commemora aquest any 2006 el 200 aniversari de la fundació de la Biblioteca Pública Episcopal de Vic, una de les institucions fonamentals –juntament amb el Seminari Conciliar– per entendre l’empenta cultural de Vic al segle XIX. Nascuda per iniciativa del bisbe Francisco de Veyan y Mola i la col·laboració inestimable de Lluçia Gallissà, la Biblioteca Episcopal serà fins a la segona meitat del segle XIX –concretament el 1860, amb la fundació del Círcol Literari– un dels dos únics centres bibliogràfics públics i institucionals de què disposarà la ciutat de Vic. No és agosarat afirmar que no es pot estudiar el procés de la renaixença cultural i literària del nostre país a partir del 2n terç del segle XIX sense considerar el fogar amb clara projecció nacional que s’establí a Vic. Aquest fogar no es bastí espontàniament sinó que se sustentà en bona mesura en les aportacions rellevants de la generació il·lustrada anterior.

Gràcies a la qualitat i importància del fons de la Biblioteca Episcopal –i al de la biblioteca del Seminari Conciliar– s’hi formaran de manera gairebé exclusiva personalitats abastament reconegudes com les de Jaume Balmes (1818-1848) el qual ja a l’edat de tretze anys aprofitava tot el temps de lleure per passar-hi hores i hores emmig dels 15.000 volums de què ja disposava la biblioteca, essent objecte de la seva avidesa lectora entre els anys 1825 i 1840, llibres de lògica i biografies, prenent nota i reflexionant posteriorment sobre tots els llibres llegits. Difícilment hom pot imaginar que en pocs anys arribés a la maduresa de pensament de què gaudí si no hagués tingut a mà un repertori bibliogràfic tan selecte i actual, comparable al dels millors centres europeus.

Segons explica Jaume Collell, la visità, també assíduament abans de 1870, essent a vegades l’únic lector, Jacint Verdaguer i Santaló (1845-1902). La seva sòlida formació humanística i literària es forjà a la sala de lectura de la Biblioteca Episcopal on es documentà durant la gestació del seu poema èpic l’Atlàntida, des d’Homer, Hesíode i Virgili fins a l’èpica renaixentista, passant per la historiografia romàntica i la mitologia.

El mateix Collell (1846-1932) a la seva obra *Memòries d'un noi de Vich* (1908) explica la seva primera estada a la Biblioteca Episcopal quan només tenia dotze anys i la confiança que li donà el bibliotecari Marià Aguilar i Casadevall. Sens dubte, a la biblioteca hi covaria tota la seva producció i activitat en els diferents àmbits en què es va moure. Cal recordar que hi llegà els seus llibres i la rica correspondència que va mantenir amb la diversitat de personatges públics del seu temps.

I anant més enllà, la generació dels integrants de l'Esbart de Vic (els Martí Genís, Marià Campà, Josep Masferrer o Narcís Verdager i Callís) també van ser lectors de la Biblioteca a banda de nodrir-se de la Biblioteca del Seminari i evidentment de la del Círcol Literari.

Contextualitzarem el naixement de la Biblioteca Episcopal –posada en marxa en una data encara no precisada de l'any 1806 per no constar un decret de creació– tot fent referència a la realitat del bisbat de Vic en el tombant dels segles XVIII al XIX, a les acaballes de l'Antic Règim i ressaltant, no podia ser d'altra manera, la tasca renovadora i la figura, encara poc reconeguda del bisbe Francisco de Veyan y Mola, bisbe de Vic entre 1784 i 1815.

Una reflexió inicial:

El coneixement de l'església catalana del set-cents requereix l'estudi dels bisbats catalans, no solament pel que fa a la documentació oficial canalitzada a través del bisbe sinó també i molt especialment, a la interessantíssima informació que apleguen els arxius parroquials, del tot necessària si volem anar a parar a la base de l'Església i copsar-ne tota la seva vida i complexitat interna. En aquest sentit, és indispensable valorar unes estructures –les dels bisbats– que en el context d'Antic Règim tenen una importància cabdal perquè ultrapassen l'àmbit estrictament religiós per esdevenir demarcacions assumides i molt properes a la població i utilitzades pel Rei i pels corregidors per a les seves necessitats administratives o polítiques.

El bisbe es constitueix en punt de referència constant a la documentació del segle XVIII com a portaveu de la realitat del país i alhora executor de les directrius de la monarquia del despotisme il·lustrat. Interlocutor de confiança, ell i els seus degans i sobretot els rectors exerceixen una tasca que des de l'òptica actual qualificaríem de substitució, però que en realitat ja era una essència que l'Església havia assumit com a pròpia des de temps antics. En el decurs del segle XVIII, l'Església, a l'empara de l'estat del despotisme il·lustrat –garant de la catolicitat i promotor de reformes– se sotmet a les directrius oficials en considerar que el què és bèn per a l'Estat ho és també per a l'Església. En aquest context, doncs, el bisbat –tramat antic de parròquies i sufragànies, amb els seus rectors i vicaris a la base i el bisbe al capdamunt– constitueix un eix de referència que es superposa encara amb força a la postissa ordenació corregimental.

Amb aquestes precisions, i considerant ja l'espai geogràfic, el bisbat de Vic s'estenia, com ara, en sentit NE-SO per l'anomenada Catalunya central o depressió central catalana des del pre-Pirineu del Ripollès i les terres altes del Cabrerès i les Guilleries fins a contrades de la comarca de la Conca de Barberà, integrant les comarques d'Osona, el Bages i l'Anoia. Dins del bisbat de Vic s'hi incloïen territoris que pertanyien als corregiments de Vic, Manresa, Cervera, Vilafranca, Girona, Lleida i Tarragona. La disposició del relleu d'aquesta Catalunya Central no facilitava les comunicacions en sentit transversal, tal com ho testimonien els contemporanis o la tasca visitadora del mateix bisbe Veyan, que requeria 10 mesos per visitar les 213 parròquies del bisbat l'any 1786.

Aquest bisbat tan extens es distribuïa administrativament en demarcacions: un oficialat, amb seu a Vic i sis deganats, territorialment de menor extensió (Sant Joan de les Abadesses, Manresa, Igualada, els Prats de Rei i Santa Coloma de Queralt). Al front de cada deganat hi havia un delegat del bisbe, el degà, amb autoritat fins i tot jurídica.

Per acabar de vertebrar internament el bisbat hi havia, tant a l'oficialat com a cadascun dels deganats, una xarxa de rutes prefixades que comprenien diverses parròquies i que delimitaven l'espai de circulació d'un document episcopal. Aquesta xarxa senzilla resultava enormement pràctica i constituïa la base organitzativa de la piràmide del bisbat.

Pel que fa als aspectes materials, el bisbat participa plenament de l'etapa d'expansió demogràfica i econòmica de la segona meitat del segle XVIII. Reflex d'això en l'àmbit parroquial ho és l'autèntica febre constructora que hi ha, materialitzada en obres de nova construcció –ampliació o adecentament– reparació de les existents.

Quantificant les dades hi ha treballs d'ampliació a 31 esglésies del bisbat, de les quals 14 ho són a la comarca d'Osona. Trobem obres a Pruit, Olost o Seva; a Sta. Maria de Besora, Campdevàrol i Vidrà, al Ripollès; a Aquilar de

Boixadors i Monistrol de Calders, al Bages; a Vacarisses, al Vallès occidental; a Pallerols, a la Segarra; o a Savallà, a la Conca de Barberà.

Les obres de reparació/adecentament abasten la gens menyspreable xifra de 68 parròquies, és a dir 1/3 part del bisbat.

Dos són els motius que apareixen a les actes de les visites pastorals i que justifiquen la necessitat de les obres: l'augment demogràfic que ha fet petita l'anterior església i l'amenaça de ruïna provocada pel pas del temps i la descurança en el manteniment.

La responsabilitat immediata de les obres requeia en el rector i els obrers (laics que tenien cura del temple i el culte en els seus aspectes materials) els quals hi havien de destinar els fons adients i promoure els treballs necessaris. Com que els obrers disposaven de poc capital disponible calia aconseguir ingressos extraordinaris: captes, almoines recollides per les confraries de la parròquia i facilitats diverses atorgades pel bisbe a fi d'incentivar els parroquians com llicència per treballar a les obres en dies festius –després de l'acabament de les misses– i concessió d'indulgències per cada jornal treballat o el seu equivalent en forma d'almoïna.

Ara bé, molt sovint, l'abast econòmic de les obres, les disparitats de criteri entre els parroquians i a vegades, també, la poca determinació del rector, feia que els treballs s'allarguessin molt més del previst. En situacions com aquesta el bisbe adoptava determinacions diverses. Des de l'encoratjament per acabar els treballs fins a advertiments més seriosos amb amenaces tals com la clausura de l'església que es feia servir interinament, la fixació d'un termini de sis mesos o recórrer a la intervenció del batlle i regidors de l'Ajuntament.

D'entre les obres que es porten a terme, les de la construcció de la nova catedral de Vic, pel seu abast i avatars poden servir com a exemple significatiu. Promogudes pel bisbe Hartalejo el 1781, responien a la doble necessitat que hem apuntat: l'augment de la població experimentat i la necessitat d'aturar

un procés de degradació de la catedral romànica. Els treballs s'eternitzaran durant 22 anys fins a la seva consagració el 1803 degut a les dificultats econòmiques i circumstàncies polítiques del temps, però condicionades també per les disputes entre el bisbe Veyan i el Capítol de la catedral.

La idea inicial era ampliar la catedral sense enderrocar les construccions romàniques, eixamplant-la pel cantó dels claustres mitjançant una nau i unes capelles en imitació d'aquelles que s'havien aixecat al cantó oposat durant el segle XVII –la nau de Sant Bernat– uniformant-la així amb tres naus. Al mateix temps, hom procediria a aixecar el nivell del paviment de la nau romànica adequant-lo a l'ala del cantó nord i en conseqüència, també, al nivell de la nova ala que es construiria.

Mort el bisbe Hartalejo el 1782 es modificà el projecte inicial en considerar la junta de l'obra que l'eixamplament no s'adequava proporcionadament a les mides de la catedral i es sol·licità al comte de Floridablanca el permís per allargar-la i enderrocar així la catedral romànica, cosa que succeí el 1782, amb la qual cosa la façana de la nova catedral es començaria a aixecar a partir de la ratlla de 26 pams més endavant de la façana primitiva. Aquest fet obligaria, tard o d'hora a l'enderrocament de la Rodona.

Quan el nou bisbe de Vic Francisco de Veyan y Mola arribà a Vic el febrer de 1784 ja s'havien aixecat les parets de la nova nau lateral i de la façana principal. Veyan va fer una anàlisi detallada de l'obra i manifestà la seva sorpresa que la nova catedral s'hagués aixecat a tocar de la Rodona, deixant entreveure les dificultats futures de la coexistència dels dos edificis: (...) *Siendo un edificio tan alto (la nova catedral) y de crecida mole es imponderable lo que ha de deslucir y obscurecer la fachada e iglesia dejando tan angosta la salida de la Cathedral que ha de servir de notable embarazo para las procesiones y demas funciones de concurso*". El pas següent va ser argumentar la conveniència o inconveniència de mantenir la Rodona, aspectes que comunicà al comte de Floridablanca el mateix 1784. En la carta, per una part, manifestava

que hi havia motius per conservar-la atenent al particular culte i devoció de la imatge de la Mare de Déu Morta, una talla del segle XVI, a l'existència de beneficis fundats i al fet que s'hi anés en processó moltes vegades; pel que fa a l'aspecte material, però, el bisbe Veyan es mostrava partidari de la seva demolició argumentant l'estat ruïnós del campanar i parets, el cost exagerat que suposava la seva reparació i també al perill per a les cases veïnes i per a la mateixa obra de la nova catedral. També posava de manifest la poca consideració que li mereixia l'art romànic amb expressions que ridiculitzaven la seva estètica i la proporció o caràcter inversemblant dels temes dels relleus de les arquivoltes i capitells, consideracions, per altra part, molt pròpies de l'esperit il·lustrat de l'època. Entre aquesta carta i el permís definitiu d'enrunament passaran tres anys d'estira i arronsa, amb intervenció de l'Acadèmia de San Fernando, contrària a la demolició perquè considerava que l'edifici era *“obra de Romanos”* i *“se debía conservar a toda costa por ser de las mejores que existen en España y que vale mas que la iglesia de San Pedro de Roma”*. Aclarit finalment que la Rodona no era una construcció romana, el novembre de 1787 la Reial Acadèmia va consentir finalment el seu enderrocament.

Les incerteses no s'acabaran definitivament i el procés de construcció dirigit pel mestre Josep Morató i Codina continuà a ritme lent fins a la seva definitiva consagració el 15 de setembre de 1803, degut a diferents factors: les disputes –no exemptes de tensió– entre el bisbe i el Capítol pel que fa a la conveniència o no de fer paral·lelament les obres de la catedral i el trasllat del claustre; també la diferència de criteris sobre l'ús que calia donar a l'espai de la galeria superior dels claustres, espai que el bisbe Veyan volia dedicar a Biblioteca; no van faltar tampoc dificultats econòmiques agreujades encara per l'esclat de la Guerra Gran el 1793.

El cost total de les obres va ser molt elevat. Unes 250.000 lliures, equivalent als ingressos de la mitra de Vic en un any, Desglossant aportacions, l'esforç econòmic fet pel bisbe Veyan va ser considerable – un 16% del valor total- si

tenim en compte que la mitra de Vic era una de les més pobres de Catalunya (150.000 rals anuals, el 75% dels quals procedia de la percepció del delme sobre la totalitat o part de terres pertanyents a 11 parròquies: Gurb, Sant Martí de Sobremunt, Santa Eulàlia de Riuprimer, Sallent, Castellnou de Bages, Artés, Santpedor, Caldes de Montbui, Nalec i algunes peces de terra de Rocafort de Queralt i la Granadella). La qualitat esmentada es situava molt per sota del bisbat de Barcelona, amb 1.000.000 de rals i només lleugerament superior a les mitres d'Urgell i Solsona.

D'acord amb les dades del cens de Floridablanca, l'any 1787 el bisbat de Vic tenia 903 eclesiàstics pertanyents al clergat secular, amb una relació habitants per eclesiàstic (111 h) per sota de la mitjana de Catalunya (136 h). El 59% es concentrava al territori geogràfic de la Plana de Vic (l'Oficialat que tenia Vic com a centre) i era també aquí on hi havia el "filó" d'on sortien la majoria d'ells (començant per Vic ciutat i per aquest ordre, Sant Hipòlit de Voltregà, Taradell, Centelles, Torelló, Sant Hilari, i Viladrau). Si hi afegim les parròquies principals del Lluçanès (Olost, Prats, Lluçà i Perafita) arribem a una tercera part del total del bisbat (32 %). En conjunt, nuclis amb un *hinterland* ple de masos i amb una dinàmica activitat manufacturera i comercial. Pel que fa a l'extracció social dels tonsurats, el gruix dels eclesiàstics prové de la pagesia benestant, paraires i burgesia ascendent (velers, comerciants i professions liberals). Si atenem a una anàlisi sociològica més detallada hem de concloure, a partir de la documentació existent, referida a 46 masos de la Plana i contorns, que poc més de la meitat dels tonsurats pertanyien a famílies pageses, moltes de les quals, sobretot les més benestants utilitzaven el mecanisme de destinar el dot a la creació d'un benefici eclesiàstic o un patrimoni o personat que revertia a favor del fill cabaler o germà del patró, és a dir, l'hereu. El fill cabaler vivia de les rendes d'aquella inversió. El dot pagat al capellà revertia posteriorment a la família mitjançant deixes a nebots o fundació de beneficis en

els quals molt sovint es nomenava patró a l'hereu de la família i així aquest podia col·locar un fill capellà estalviant un dot i en cas de morir el seu obtentor es mantenia vinculat a un altre fill de la família. Molts altres aspirants al clercat, però, aconseguien la tonsura amb penes i treballs després de superar dificultats econòmiques i gaudint al final del procés d'una renda molt minsa o complint amb les obligacions i la pensió inherents al càrrec de vicari. Les dificultats econòmiques per al seu sosteniment es pal·liaven fent de mestre de primeres lletres amb l'esperança d'aspirar a una còngrua de 80 lliures/any totalment insuficient per viure a finals del segle XVIII.

El perfil del tonsurat es la d'un jove entre 21 i 30 anys –més específicament entre 26 i 30- que no arriba a la vida eclesiàstica a una edat precoç ni irreflexiva, després d'haver estudiat gramàtica i llatinitat a la parròquia nadiua, cursat tres anys d'estudis eclesiàstics al Seminari de Vic i 4 anys a la Universitat de Cervera.

La tonsura era el primer esglaó que permetia l'accés al clercat prèvia instrucció d'un expedient on el rector i quatre testimonis fidedignes opinava sobre diversos aspectes particulars d'acord amb un model prèviament establert. La informació específica del rector de la parròquia es centrava en el capteniment extern del pretendent, el grau d'assistència als oficis religiosos, la pràctica dels sagraments, l'aplicació en l'ensenyament de la doctrina i la dedicació als estudis o a l'ensenyament de les primeres lletres. El pas del clercat als ordes menors i majors fins al presbiterat requeria, en condicions normals, un període de temps entorn dels dos anys.

Per això és del tot necessari distingir entre clergues i preveres –aquests, darrers amb plena potestat de l'exercici del ministeri sacerdotal– i d'aquí la necessitat de conèixer quin percentatge dels primers seguia el camí fins arribar a preveres. En comparació amb els baixíssims índexs de continuïtat del clercat al presbiterat que es donen al segle XVII, a finals del segle XVIII un 79 % dels tonsurats arriba a la condició de prevere.

L'altra pregunta que ens hem de formular és si gaudien d'una sustentació digna els eclesiàstics del nostre bisbat. Testimonis del mateix bisbe Veyan recolzen plenament la realitat econòmica de les rectories: així, la dotació econòmica de 3/4 parts d'elles fregava els límits de la pura subsistència. Bona part dels rectors vivia pobrement amb una còngrua que no permetia una vida mínimament digna. Si al bisbat de Barcelona només un 7% de les parròquies té ingressos inferiors als 4.400 rals any o el seu equivalent a 412 lliures, al de Girona el percentatge puja ja al 40% i en el nostre cas s'enfila al 53 %, amb la precisió important que un 14% de les parròquies tenia ingressos iguals o inferiors a les 150 lliures, quantitat que s'ajusta o se situa fins i tot per sota de la còngrua mínima per al sosteniment dels eclesiàstics i també inferior a la que percevia un obrer de Barcelona a finals del segle XVIII. Naturalment que aquesta constatació era l'oposada a la situació de les rendes del clergat capítular: el Capítol de la Catedral de Vic ingressava entorn a 30.000 lliures/any en concepte del valor del delme sobre 24 parròquies i diferents masos, el doble dels ingressos de la Mensa Episcopal; l'ardiaca percevia unes 2000 lliures i un canonge un mínim de 1000.

Apropant-nos a aspectes qualitius, el comportament dels eclesiàstics és positiu si considerem les impressions que el bisbe Veyan manifesta en els seus informes de les visites *ad límina*: no falten a la seva residència, es preocupen d'infondre la fe, no els hi manca la preocupació per la virtut i l'acció pastoral i gaudeixen de consideració. Paradigma d'això ho és el rector de Gurb, Hermenter Martí, autor del difós *Catecisme de les festes* (1818) on hi és palesa la voluntat d'apropar-se a la gent senzilla fent ús del català i al diàleg entre un pare i el seu fill; amb un estil directe i planer hi domina un esperit de vivència autèntica lligada a les arrels, sense mistificacions, en sintonia amb el pensament del seu bisbe i amic Francisco de Veyan. Altres testimonis de rectors de parròquia ens evidencien un esperit il·lustrat propi del segle amb una preocupació per les necessitats materials dels seus feligresos, promovent iniciati-

ves en l'`àmbit de la manufactura de la llana, sense defugir-ne de socials –cas del rector de Mura, Francesc Ubach– o bé fomentant estudis agrícoles sobre el conreu de les patates i de caire geogràfic, històric i filològic –cas del rector de Sant Martí de Sesgueioles, Francesc Mirambell. Si bé no podem extrapolar aquests casos i universalitzar-los, l'estudi aprofundit de la documentació dels arxius parroquials ens proporcionaria abundosa informació d'actuacions de clergues que de ben segur contrastaria amb la imatge tradicional d'un clergat parroquial amb baix nivell intel·lectual i actituds estantisses.

Amb tot, la documentació ens ofereix mostres que hi havia moltes actituds per corregir, a criteri de l'anàlisi rigorista del bisbe Veyan: a les comunitats de preveres existents al bisbat era freqüent l'absentisme a l'hora del compliment de les obligacions comunitàries i en algun lloc hi mancaven, fins i tot, les constitucions internes; no sovintejaven les reunions capitulars per parlar de les qüestions referents al culte i a l'obsevança de les constitucions. Davant d'aquesta realitat, el bisbe fixava el nombre de reunions que calia fer i advertia seriosament els absentistes amb sancions, en cas d'incompliment. En un altre camp, el dels beneficiats, sovintejaven els casos d'incompliment d'obligacions i en algun cas es denunciava la no assistència. Proliferaven, per altra part, actituds no gens modestes a les celebracions religioses que desdeien de l'esperit que havien de tenir els eclesiàstics; freqüentment, el bisbe blasmava la descurança en el vestir quan transitaven pel carrer. Més rarament trobem amonestacions davant les denúncies fetes per parroquians o el mateix Ajuntament respecte al sovintejat absentisme del rector; en algun cas puntual –Rupit– les actuacions impulsives del rector i el capteniment de certs parroquians provocaran una polarització que aplegarà contra el rector l'oposició de tota la parròquia –Ajuntament inclòs–, convertint la vida religiosa en un espectre del que era abans.

Pel que fa al clergat regular, el nombre de religiosos i religioses existent a finals del segle XVIII al bisbat de Vic representava una xifra modesta respecte

al conjunt de Catalunya, un 11%. 11 ordes masculins i 5 de femenins amb un total 348 religiosos i 140 religioses. Encapçalaven la representació caputxins i franciscans i les dominiques calçades. Vic, Manresa i Igualada, per aquest ordre eren les tres ciutats amb un major nombre de convents. Els monestirs benedictins de Ripoll, Sant Benet de Bages i Montserrat tenien jurisdicció espiritual i temporal pròpia. Aquesta distinció també quedava reflectida en les rendes. Així, els importants ingressos que percebia el monestir de Ripoll –unes 30.000 lliures /any a començament del segle s.XIX– contrastaven amb la migradesa de la majoria; d'aquí que molts d'ells haguessin de recórrer a l'almoïna per fer front a les seves necessitats.

Si bé la impressió del bisbe Veyan sobre el clergat regular és bona, la realitat d'uns temps canviants provocava maldecaps als pares provincials pel que fa al relaxament en l'observança dels costums i un increment de les crítiques per part de la població. Els pares provincials relacionaven el relaxament amb els esdeveniments de França i la convulsió derivada de la guerra contra aquest país. Per això es reforçen normes de disciplina i s'amenaça amb el trasllat a altres convents, sense excloure l'expulsió definitiva.

El protagonisme d'aquest clergat serà rellevant durant els esdeveniments bèl·lics de la Guerra Gran i sobretot la Guerra del Francès, sigui intervenint activament en accions guerrilleres –cas dels franciscans Francesc Piquer o Josep Raurell– abraonant els ànims de la població en els primers moments; intervenint activament en l'organització de les juntes; participant voluntàriament com a capellans a les divisions de soldats o també col·laborant en les tasques dels hospitals.

En condicions normals, a banda de la seva incidència social en els actes pròpiament litúrgics a les esglésies dels convents (misses fundades, absoltes, enterraments...) cal destacar les predicacions, novenaris i les missions pels pobles a càrrec dels pares de Sant Vicenç de Paül i els caputxins.

Tal com s'ha dit, els ordes religiosos femenins del bisbat eren cinc, localitzats a Vic i Manresa (dominiques calçades, carmelites calçades, carmelites descalces, caputxines i dominiques beates de Santa Caterina). La professió constituïa l'acte suprem de compromís definitiu amb l'orde i es feia al cap d'un any de la vestició. En aquest moment, la noia que ingressava aportava un dot en metàl·lic que oscil·lava, segons els ordes entre 800 i 1000 lliures al marge de satisfer les despeses de manteniment corresponents a l'any de noviciat. L'edat de les novícies ens sorprèn per la seva joventut. El 41% de les noies que entraven tenia 20 anys o menys. En canvi, es fa difícil de precisar l'extracció social de les novícies. Alguns indicis, però, apunten cap a un origen social fonamentalment benestant, vinculat a la terra i a activitats manufactureres i comercials.

L'estat de la vida monàstica era, en línies generals, satisfactori: es practicava la pobresa i l'austeritat i s'observava la clausura. Al marge d'aquesta constatació, observem en el bisbe Veyan una decidida voluntat de refermar les normes internes de conducta i sobretot vetllar pel bon funcionament administratiu dels convents, necessitat imperiosa davant la precarietat dels seus ingressos.

Aquest clergat, amb actituds exemplars i també febleses es formava a les aules del Seminari de Vic, organitzat pel bisbe Manuel Muñoz i Guil a partir de 1749. Era el tercer i ara definitiu intent d'erigir un Seminari des de les disposicions dictades a Trento (1545-1563). Després d'un primer intent fallit l'any 1565 a càrrec del bisbe Fra Benet de Tocco, no es tornà a parlar del tema fins al 1634, en rebre el bisbe Gaspar Gil un encàrrec papal en aquest sentit. De fet, però, l'existència d'una Universitat Literària a la ciutat des de 1599 paralitzà aquesta segona iniciativa en considerar que els estudis superiors acomplien sobradament les necessitats. La mort prematura del bisbe Gil l'any 1638 va posar fi a aquest segon intent.

L'any 1749 la iniciativa reeixí perquè les circumstàncies havien canviat: la Universitat Literària havia estat suprimida l'any 1717 i feia falta, més que mai, un centre d'estudis que pogués omplir aquest buit, només en part assumit pel col·legi de Sant Andreu, dirigit pels jesuïtes. Per altra part, feien falta sacerdots i alhora, a molt estudiants els era impossible anar a la universitat de Cervera, molt lluny de Vic.

L'any 1749, durant l'episcopat del bisbe Muñoz, el papa havia autoritzat l'aplicació al Seminari de totes les annates i mitges annates de tots els curats i beneficis simples. Amb tot, el plet que van entaular molts rectors per aquest tema privà el Seminari d'una font d'ingressos, cosa que obligà a buscar altres fonts de sosteniment (almoines, beneficis, pensions de censals, aportacions de rectors i des de 1757 una pensió anual que satisfedia la Universitat de Cervera al citat col·legi de Sant Andreu de Vic). Malgrat l'escassa disponibilitat, el Seminari experimentà un important creixement d'alumnes des de començaments dels anys 70 coincidint amb el final de l'episcopat del bisbe Sarmentero i l'episcopat d'Antonio Manuel de Hartalejo, passant dels 467 alumnes l'any 1771 a 651 el 1784, inclosos els alumnes de primeres lletres, gramàtica i retòrica.

Amb el bisbe Veyan, el Seminari va rebre un gran impuls en tots els àmbits. Dotant-lo de fons mínimament suficients i estabilitzant la situació econòmica gràcies a la regularització definitiva de les annates; reordenant el calendari festiu; intervenint en l'organització acadèmica; dotant de sou i incrementant-lo als catedràtics de filosofia i teologia; augmentant el nombre de beques de col·legial; introduint noves propostes en el pla d'estudis; preocupant-se de dotar la biblioteca del Seminari amb nous volums i, sobretot, aconseguint mitjançant decret reial el 1800, a banda de la formació dels estudiants de primeres lletres, gramàtica i retòrica, el reconeixement dels seus estudis per a l'adquisició dels graus de batxiller i doctor per la Universitat de Cervera.

De fet, el Seminari, des de la seva fundació mai no havia estat agregat a cap Universitat ni tampoc s'havia sol·licitat cap mena de privilegi però aquesta realitat no havia estat obstacle perquè els seus estudis fossin admesos per a l'obtenció dels graus de doctor i batxiller a algunes universitats, com les de Mallorca, Oriola o Gandia. En exigir-se que els cursos es realitzessin en universitats aprovades o seminaris amb concessió, els estudiants del Seminari de Vic quedaven exclosos de la possibilitat de poder accedir als graus de batxiller i doctor. Amb l'esmentat reconeixement, el seminari vigatà es situava, pel que fa a categoria acadèmica, al costat dels de Barcelona, Tarragona, Lleida i la Seu d'Urgell.

Ara bé, la realitat viscuda era el dia a dia de les parròquies, amb protagonisme de dos agents: el rector i els feligresos. El primer representava la parròquia i per un cantó personificava "l'autoritat" com a transmissor de les instruccions del bisbe (i en aquest sentit, les circulars i pastorals les havia de fer públiques a l'hora de l'ofertori de la missa major, traduint-les al català, si calia, per fer-les entenedores); per altra banda viu imbricat en la quotidianitat, s'ha de relacionar diàriament amb els obrers (els parroquians que juntament amb el rector es dedicaven a l'administració dels béns relacionats amb el culte i es responsabilitzaven del manteniment material) i administradors de les confraries i es troba condicionat pel contingut de les consuetes; d'aquí que ell i els parroquians hagin d'arribar a acords, no sempre fàcils, però. Alhora, estem davant d'un rector cada vegada més controlat pel bisbe, que ha de donar compte de l'exercici de les seves responsabilitats tal com detallen els decrets de visita pastoral.

Ja hem destacat que la situació econòmica de 3/4 parts del clergat de la diòcesi fregava els nivells de la pura subsistència. Essent el delme i la primícia una de les fonts bàsiques de sosteniment, el cas és que molt sovint el rector els compartia amb perceptors laics i en molts casos hi havia endarreriments en

la seva percepció la qual cosa va determinar que fossin els anomenats drets d'estola (els relacionats amb l'administració de Sagraments o altres actes derivats del ministeri sacerdotal) els que servissin per complementar el conjunt d'ingressos.

Un aspecte important vinculat a la figura del rector era l'administració de la parròquia. En aquest punt, segons la informació de les actes de les visites pastorals, el balanç no sembla satisfactori. Són moltes les parròquies petites i grans que no tenien actualitzats els llibres de celebracions causes pies i el llibre de comptes, cosa que fa difícil imaginar com es podia donar compliment a les obligacions de les diverses celebracions si no se'n portava un control estricte. En cas de no faltar-hi els llibres corresponents hi sovintejava el desordre i la confusió. En general s'hi trobaven a faltar normes clares sobre l'organització dels llibres, aspecte que intentà resoldre el bisbe Veyan amb una normativa específica sobre aquest tema.

Paral·lelament hi havia incompliments que no eren responsabilitat del rector però que repercutien directament sobre l'administració parroquial: ens referim als endarreriments detectats en el cobrament de pensions de censals o drets de sagristia. En aquest sentit i amb perspectiva dels anys, dóna la impressió que l'Església va perdent poder i força per resoldre-ho, malgrat recórrer a l'Ajuntament a la justícia ordinària o fent ús d'amenaces d'excomunió.

Juntament amb l'obra, les confraries i administracions constituïen l'altre dels dos eixos bàsics de la participació dels laics en la vida parroquial. Constituïdes en el context de l'alta edat mitjana com a associacions de fidels per a l'exercici d'obres de caritat i pietat i per al foment del culte públic del patró o patrona, sembla, però, que a finals del segle XVIII aquest esperit inicial s'havia deteriorat substancialment tal com posen de manifest els testimonis dels bisbes i de les mateixes autoritats civils i d'aquí les propostes que clamen per la seva reforma, també pel que fa al cas del bisbat de Vic. Els

mecanismes d'elecció dels administradors són pràcticament els mateixos que els dels obrers; presència, assistència i beneplàcit del rector. Des del punt de vista sociològic i a diferència de les obreries, no acostuma a haver-hi una relació directa entre formar part d'una confraria i tenir un status socioeconòmic benestant; així, hi trobem des de propietaris de mas fins a bracers passant per masovers de cases fortes i menestrals, la qual cosa no exclou que la composició de determinades confraries es vinculi majoritàriament a famílies de condició benestant o desenvolupant una activitat manufacturera per compte propi; en aquests casos impera la tradició familiar i pare, fill o mare repeteixen com a administradors en anys diferents.

Arribant a la base de la vida parroquial cal parar atenció, finalment a un aspecte essencial: les celebracions festives; i en aquest àmbit és destacable una dinàmica participativa viva, realitat, però que s'enfronta amb les crítiques i prohibicions que molt sovint formula el bisbe Veyan en considerar aquestes manifestacions del tot incompatibles amb una fe despüllada d'altres afegits. De fet, els advertiments del bisbe no eren nous –en trobem de manera reiterada al llarg del segle XVIII– fet que ens referma en la idea que una cosa era detectar una conducta considerada impròpia i una altra erradicar-la. Sembla que les directrius vagin en una direcció i la voluntat dels feligresos en una altra.

Alguns exemples d'aquestes friccions sobre la diferent concepció de les celebracions: els xiulets o *rossinyols* que tocava la jovenalla durant les maitines de la missa del gall, considerats un atemptat contra la quietud i el respecte que hi havia d'haver als oficis (Rupit); la celebració del *Ball del Contrapàs* el mateix Dimecres de Cendra, qualificat d'escandalós i contrari a les normes més elementals de l'Església (Sant Pere de Torelló); la derivació que prenia la festa de Pasqua quan després de la processó es feia un petit refrigeri pagat pel rector seguit d'un ball extraordinàriament concorregut (El Vilar); els trons i coets que el jovent disparava a la porta de l'església i en el decurs de

les processons que es celebraven el diumenge de l'octava de Corpus i per Sant Joan (Sant Hipòlit de Voltregà); i sens dubte les més exteses: aplecs molt concorreguts a capelles que donaven peu a balls, motiu de bullici i gresca qualificats d'irreverents pel bisbe. Col·lateralment, es denunciava també el poc respecte que hi havia a l'interior de l'església mentre s'hi celebrava la missa; la presència sovintejada de dones al cor, a les tribunes o a les escales del presbiteri; i el fet que els músics encarregats de tocar a l'església ho fessin després al ball del poble.

Malgrat tot això, no podem dir, globalment, que la moralitat dels parroquians hagi davallat d'una manera alarmant: les llibretes de compliment pasqual confirmen un majoritari grau de compliment dels preceptes anyals de confessió i comunió, pràctica, per altra part, difícil d'eludir gràcies a l'estricta control que portava el rector. Més greu, en canvi, sembla el grau de coneixement i també l'ensenyament de la doctrina: testimonis d'ignorància imputables no tant a l'apatia o desinterès dels feligresos com a la negligència per part d'alguns rectors a donar compliment a les directrius donades pel bisbe Hartalejo o pel mateix bisbe Veyan, astorat davant la realitat. Novament, hàbits i directrius per diferent camí.

I emmig d'aquesta realitat del bisbat exposada fins ara, la personalitat i iniciatives renovadores del bisbe Francisco de Veyan y Mola, bisbe de Vic entre 1784 i 1815. De l'etapa aragonesa en tenim poques notícies. Nascut a Tamarit de la Llitera en el sí d'una família distingida, amb càrrecs civils i tradició eclesial, estudià Lleis i Dret Canònic a la Universitat Sertoriana d'Osca on obtingué els graus de llicenciat i doctor. Hi exercí la càtedra de dret canònic i en va ser rector l'any 1762. Posteriorment accedí a la canongia doctoral de la Seu de Tarassona i també a la catedral de Saragossa, essent elegit ardiaca major. Consagrat bisbe de Vic, va prendre possessió de la seu osonenca vacant des de la mort del bisbe Hartalejo, el maig de 1784, a l'edat de 50 anys.

Les seves relacions amb el Capítol de Vic vindran marcades, només arribar, i de manera intermitent fins al final de l'episcopat, per la discrepància i en certs moments per la tensió. Motivada en un primer moment per qüestions procedimentals i de preeminència, s'hi barrejaran també diferències de punts de vista sobre les obres de la catedral i col·lateralment pel destí del sobreclaustrer que Veyan pensava destinar, tal com veurem, a Biblioteca. La persistència dels enfrontaments el portà l'any 1794 a presentar la renúncia a la mitra al rei al·legant cansament i ineptitud personals. Després de llargs silencis i d'una segona petició presentada el 1795, la presa de posició contrària a càrrec de l'arquebisbe de Tarragona Francesc Armanyà decantà el parer del fiscal que examinava el cas per la no acceptació de la renúncia l'any 1796. Amb l'arribada de Veyan, no és agosarat afirmar que l'esperit renovador vinculat a la Il·lustració catòlica adquireix fesomia pròpia a Vic no solament per la seva prou extensa producció escrita, que no literària, vinculada a circulars i pastorals la meitat de les quals d'elaboració pròpia, sinó per l'actitud i pensament que va evidenciar en l'exercici de la seva tasca episcopal, el cercle i els lligams de relació que va mantenir dins i de portes enfora del bisbat i evidentment per les iniciatives culturals que va impulsar. En aquest sentit, és constatable com l'ambient cultural de Vic al llarg de bona part del segle XVIII no es caracteritzà pas per una renovació ideològica i artística vinculada als nous temps sinó pel manteniment de tendències barroques pròpies del segle XVII i que aquesta realitat experimentà un gir clar al tombant del segle XVIII al XIX. Importants coneixedors de la nostra cultura no dubten a situar Veyan entre els senyalers de l'escola d'eclesiàstics il·lustrats a Catalunya, al costat de Francesc Armanyà, Fèlix Amat, Pau Ballot o Ignasi i Fèlix Torres Amat i proper ideològicament a Lassala, Valladares, Sales o Lorenzana. Home de sòlida i vasta formació intel·lectual mantingué una relació erudita amb els representants més selectes de la Il·lustració a casa nostra. Desglossarem una mica més tots aquests perfils.

Poc facultat per parlar i predicar en públic degut a la feblesa de la seva veu i amant de la vida retirada –compatible amb la seva presència física sovintejada a les parròquies del bisbat– es bolcà des del començament cap al treball intel·lectual i el govern del bisbat. Amant de la lectura, els seus informes i escrits, la seva correspondència, l'estil precís i elegant, palesen un bagatge extraordinàriament sòlid. Per altra part, les seves 83 pastorals i circulars constitueixen una mostra de preocupació pel govern del bisbat. Exemple clar ho és la visita personal tres vegades a les 213 parròquies del bisbat malgrat la seva extensió i les dificultats en les comunicacions.

Les seves relacions erudites van vertebrar a Vic l'ideari il·lustrat i de renovació cultural: en primer lloc, amb el vigatà i exjesuïta Llucià Gallissà (1731-1810) humanista i erudit bibliòfil, i que col·laborà estretament amb ell venent-li la seva selecta biblioteca, i preparant la posada en marxa de la Biblioteca Episcopal, de la qual en serà el seu primer bibliotecari el 1806. Veyan no degué dubtar gens davant l'aval que li ofería Gallissà després de 30 anys d'experiència a la Universitat de Ferrara on va ser director de la Biblioteca pública.

La confluència a Vic de Veyan i Gallissà suposa l'entroncament de dues de les vies il·lustrades: la reformista catòlica o "éclairée" de Veyan i la neohumanista o "finestriana" de Gallissà, sens dubte el representant més directe de la il·lustració cerверina a Vic. Aquest, d'atzarosa vida, exercí de professor d'humanitats a la Universitat de Cervera entre 1759 i 1763, essent elogiat ja en el seu moment pel seu mestre i catedràtic Josep Finestres el qual alabà el judici crític i la seva vasta cultura literària. Exiliat a la Ferrara il·lustrada entre 1767 i 1798, on es relacionà amb alguns dels personatges més eminents de l'erudició italiana de l'època, tindrà un paper fonamental en la posada en marxa de la Biblioteca Episcopal. La seva figura serà vindicada després de la seva mort pel canonge Ripoll, Joaquim Salarich i Verdaguer o Josep Serra i Campdelacreu, desembocant amb el reconeixement oficial de la ciutat de Vic

el 1893 quan es col·locà el seu retrat a la galeria de vigatans il·lustres. En un altre àmbit, tenim referències, també, de l'estreta relació que Veyan va mantenir amb Francesc Xavier Despujol, el marquès de Palmerola i Josep Francesc Ferrer de Llupià, baró de Savassona, personatge destacat en el camp cultural i sobretot polític, quan es convertí l'any 1808 durant la Guerra del Francès en vocal de la Junta Superior de Catalunya en representació del corregiment de Vic i poc després un dels vocals representants de Catalunya a la Junta Central.

El què anomena Antoni Pladevall i Arumí una autèntica sinergia il·lustrada de Vic i comarca hom pot ampliar-se en una segona línia d'interès amb noms com els del prevere i pedagog renovador Antoni Bosch i Gallissà, el canonge Domènec Jaumar, Francesc Mirambell, rector de Prats de Lluçanès i ja pertanyents a una generació posterior els d'Agustí Torres, canonge i catedràtic d'humanitats i el canonge arxiver Jaume Ripoll, deixebles de Gallissà i Jaumar, respectivament.

És destacable l'esperit enciclopedista de l'esmentat Francesc Mirambell i Giol, interessat per disciplines tan diverses com la història, l'arqueologia, la paleografia, la numismàtica, l'agricultura, la filologia i les ciències naturals i autor de diferents i curioses obres la majoria de les quals encara romanen inèdites.

Aquesta xarxa de relacions local es complementà amb la relació externa on, en primeríssim terme, cal destacar la figura de Fèlix Amat. Aquest, parajansenista i regalista declarat i deixeble avantatjós del bisbe Climent, va mantenir una estreta relació amb Veyan, tal com ho demostren la cinquantena de cartes entre 1784 i 1815 conservades a l'Arxiu Torres i Amat. En més d'una ocasió Veyan va comentar elogiosament a Amat les seves obres, en criticà alguns aspectes, adoptà la seva obra *Institutiones Philosophiae* per a les classes de filosofia del Seminari, o demanà el seu consell sobre l'ensenyament de la filosofia, les

matemàtiques i la teologia i més específicament sobre les lectures relacionades amb l'ensenyament de la teologia al Seminari de Vic. L'amistat i la mútua admiració ens arriba documentalment a través d'una relació escrita que fa Torres i Amat de l'estada que Fèlix Amat, instal·lat a Sallent, parròquia del bisbat de Vic, farà al palau episcopal de Vic durant tres setmanes de l'any 1814.

A un nivell també significatiu, destacar la relació amb el dominic Jaume Villanueva, iniciada l'any 1806, moment en què visità Vic per tal de documentar-se a propòsit de la seva obra *Viaje literario a las iglesias de España*, els volums 6è i 7è de la qual apleguen notícies relacionades amb la història eclesiàstica vigatana. Villanueva va romandre a Vic durant el mes de gener de 1806, just en el moment que s'estava enllestit la posada en funcionament de la Biblioteca Episcopal. Aquesta estada, i una altra al cap d'un any serà la base d'una estreta relació epistolar que es traduirà en una amistat mútua i un reconeixement de Villanueva envers Veyan sobre la seva vàlua intel·lectual i personal, tal com posa de manifest el retrat elogiós que li dedicà arran de l'ocupació francesa de Vic el 1809, ressaltant la seva actitud digna i patriota. Encara que no tan coneguda però prou important, cal remarcar la relació que Veyan va mantenir amb Francesc Xavier Dorca, catedràtic de lleis i humanitats a la Universitat de Cervera i després canonge de Girona, on es convertí en un dels catalitzadors de l'esperit il·lustrat. Veyan va sotmetre a opinió crítica els seus escrits sobre temàtica teològica i politico-filosòfica abans o després de publicar-se. Aquesta relació va afermar la relació il·lustrada entre Vic i Girona. En morir l'any 1806, la seva biblioteca anà a la venda i Veyan en comprà una part molt important per a la Biblioteca Episcopal.

D'una elevada autoexigència personal i de costums diaris senzills i rigorosos, Veyan traslladarà aquest caràcter a la seva acció pastoral, exigint el compliment dels deures rectorals, vetllant per una fe més autèntica i sense afegits pertorbadors i també, rebutjant amb energia la barreja de celebracions

profanes dins d'actes de contingut religiós. Esperit de reforma, doncs, en els procediments i les conductes.

Ponderat i reflexiu en els seus judicis, serà extraordinàriament valorat com a interlocutor per les autoritats civils que alabaran la seva prudència i, en moments determinats, la seva fermesa. Per això li demanen que interposi la seva autoritat moral als eclesiàstics de la diòcesi quan es tracta de reclamar la seva col·laboració –durant la Guerra Gran o la Guerra del Francès per exemple; que emeti opinions reservades sobre el comportament dels corregidors, les actuacions de la Junta de Vic i el comportament dels eclesiàstics del bisbat durant la Guerra del Francès; o senzillament que actuï com a braç dret del capità general Lacy en els moments difícils de la Guerra Gran.

Ja en un àmbit més ideològic, no podem incloure plenament Veyan dins el corrent jansenista o parajansenista. Deixant de banda la dificultat de definir amb precisió aquests corrents per les variants que plantegen no tenim evidències que demostrin que participi del corrent d'oposició al curialisme romà, propugnant el conciliarisme i negant la infalibilitat pontifícia a favor del concili universal. En tot cas, la defensa moderada del regalisme l'aproparia a plantejaments parajansenistes d'Amat però el separaria de Climent. Així, anima fervorosament Fèlix Amat a tirar endavant les seves *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiastica*, on, si bé es volien preservar els drets de la potestat eclesiàstica, en realitat en resultava d'aquest estudi una afirmació de la potestat del poder civil d'intervenir i variar, fins i tot, la disciplina eclesiàstica. En aquest sentit, participaria de la posició de bisbes parajansenistes del seu temps que, igual que els il·lustrats espanyols, desitjaven una reforma de l'Església paral·lela a la de l'Estat, a l'empara d'un monarca il·lustrat, promotor de reformes i del progrés del país. D'aquí la necessitat que tenien els eclesiàstics d'obeir i donar suport a les directrius de la monarquia. En conseqüència ens inclinem a situar el bisbe Veyan dins el corrent renovador, reformista o "éclairée" que es manifesta amb força dins el catolicisme.

El reformisme de Veyan s'adreçaria a postular una vivència de la fe més autèntica, sense tergiversacions –a l'estil de l'església primitiva–, manifestant una clara oposició a manifestacions externes de religió més properes al folklorisme que al rigor essencial; insistint continuadament en la necessitat del bon funcionament de l'aparell administratiu parroquial i el compliment dels deures rectorals, depurant els vicis enquistats des de temps. És del tot destacable, també, la voluntat d'apropar-se a rectors, eclesiàstics i feligresos a través de pastorals i circulars escrites majoritàriament en castellà, prova evident de la seva docilitat a la política castellanitzadora de la monarquia del despotisme il·lustrat. A les pastorals i circulars s'evidencien tots aquests trets que senyalàvem i són particularment interessants els judicis sobre la guerra i els seus estralls durant la Guerra Gran i la del Francès, on el compromís patriòtic inqüestionable es formula al costat d'un missatge que vol ser una crida al penediment i a l'autoreflexió sobre el propi comportament.

Durant la Guerra Gran contra la Convenció Francesa (1793-95), Veyan assumirà un paper fonamental. Generós i disposat, serà un complidor fidel de les directrius –amb reticències clares, però, quan les autoritats reclamen una participació sobre el delme de l'església– i es mostrarà enèrgic quan ha de reclamar de molts eclesiàstics una contribució ajustada a la que feien els seglars. A la Guerra del Francès, al costat dels eclesiàstics de la diòcesi, s'involucrarà plenament en el conflicte fent costat a la població civil, intentant en tot moment evitar radicalismes (formà part inicialment de la Junta organitzada a Vic el juny de 1808), comproment aportacions econòmiques personals i actuant de nexa amb les autoritats civils per aconseguir la col·laboració dels eclesiàstics. I emmig d'aquesta situació excepcional, també el seu gest excepcional de romandre a Vic en el decurs dels 62 dies d'ocupació per les tropes franceses del general Saint Cyr durant els mesos d'abril a juny de 1808 tal com també ho va fer a les successives de 1810, 1811 i 1812. L'actitud de Veyan, que coneixem gràcies a una llarga carta

adreçada a Jaume Villanueva l'agost de 1809, sostinguda amb arguments basats en la doctrina de Sant Agustí i principis humanitaris a fi d'evitar mals pitjors, no serà entesa per algunes persones que l'acusaran d'afrancesat. No ho entendran pas així les autoritats principals –el capità general o la mateixa Junta Superior– les quals el tractaran posteriorment amb la mateixa deferència i confiança, si no més. Perquè, efectivament, el bisbe Veyan va mantenir una actitud digna i patriota, sense renunciar a cap dels seus principis i discrepant obertament amb els dels seus “hostes”; així, es negà l'any 1810 a prestar jurament de fidelitat a Napoleó a instàncies de Souham i l'any següent no accedí a les ordres de Suchet en el sentit de celebrar un *Te Deum* a la catedral per commemorar la presa de Tarragona, cosa que estigué a punt de costar-li la deportació cap a l'Aragó.

I juntament a aquests trets sobre el seu pensament i actitud, a banda de la seva acció episcopal, com hem dit, presidida pel rigor, l'exigència i l'autenticitat, les seves actuacions materials: una preocupació social contrastada (almoïna diària al palau episcopal; sosteniment amb fons propis de l'hospital de pobres malalts de Vic; fundació d'una Casa per a infants expòsits; sensibilitat davant els fets de l'avalot del pa esdevingut a Vic l'any 1789 en sol·licitar clemència al Rei per als principals acusats); el gran impuls donat al Seminari Conciliar al qual ja hem fet referència i la fundació de la Biblioteca Pública Episcopal el 1806, ambdós aspectes, manifestacions clares de l'ideal il·lustrat de preocupació per la promoció de l'educació i la difusió de la cultura com a eines per erradicar la ignorància i promoure el progrés. Des de l'òptica de la renovació catòlica, la difusió de la instrucció i la millora de l'educació havia d'atènyer el clergat en general i especialment els rectors de poble però també havia de servir per millorar les condicions de vida de la gent senzilla. A propòsit d'aquest punt, el 1809 a requeriment de la Junta Superior de Catalunya per ordre de la Junta Central, sobre les tasques concretes que havien de portar a terme les Corts, Veyan es manifestà d'una manera clara que li preocupava

especialment la necessitat d'organitzar un sistema d'educació i instrucció públic i oferir la seva col·laboració i els seus coneixements sobre el tema. La fundació de la Biblioteca Episcopal s'inscriu plenament dins del model cultural il·lustrat. Els precedents/marc els hem de situar en una disposició reial de 1772 que contemplava que els llibres dels jesuïtes extradits el 1767 es destinessin a les biblioteques episcopals que s'havien de promoure a les capitals de diòcesi i sota l'autoritat dels bisbes. Quan el bisbe de Vic Bartolomé Sarmen-tero va rebre la provisió reial de ben segur ja s'havia fet càrrec dels llibres dels col·legis dels jesuïtes de Vic, Manresa i Sant Guim, d'acord amb instruccions rebudes el 1767 i 1769. El 1774 ja s'havia fet l'inventari.

Ara bé, si el 1779 ja es va inaugurar la Biblioteca Episcopal de Barcelona caldrà esperar més de trenta anys per veure materialitzada la de Vic. Les raons d'aquest retard no caldria imputar-les a una hipotètica desídia per part dels bisbes i fonamentalment el bisbe Veyan. Cal considerar que des de 1782 havien començat les obres de la nova catedral on s'hi esmerçaran esforços –també econòmics– i caldrà superar molts entrebancs; a més, les obres de la nova catedral implicaran el trasllat dels claustres; també cal considerar que si la ubicació de la biblioteca serà el sobreclaustre de la catedral i que aquesta no s'enllestí fins el 1803 és comprensible que la nova biblioteca no passés per endavant.

La primera informació documentada en què el bisbe Veyan manifesta la intenció de promoure una biblioteca data del 1796, moment en què s'estaven ultimant les obres de la catedral i es mantenien les disparitats de criteri amb el Capítol sobre la disposició definitiva del claustre gòtic, Veyan ja preveu un espai per a la biblioteca al sobreclaustre, en un principi l'andana de migdia, convençut de la seva utilitat i necessitat –*“para la instrucció general y mas necesaria de este pueblo”*– i així ho comunica al Capítol. A partir d'aquell moment començà a treballar en ferm per adequar el futur espai que es dedicaria a Biblioteca Episcopal i s'ho prengué com una empresa personal, destinant-hi cabals propis per anar preparant els materials corresponents.

Vuit anys més tard, el 1804, consagrada ja la nova catedral i establerta la disposició definitiva dels claustres, Veyan ja pensava en duplicar l'espai i les dues andanes senceres que miraven cap a migdia i cap a ponent havien d'estar disponibles per a la Biblioteca, la qual cosa prova que les compres de llibres que havia anat fent ja desbordaven les expectatives inicials. El camí final, però, no serà planer perquè el Capítol encetà una polèmica absurda i pintoresca reclamant que una part de les dependències –concretament l'angle del sobreclaustre que tocava al palau episcopal– es destinés a, textualment, “*una oficina para labrar la cera*”, és a dir la cereria, per compensar l'espai que s'havia perdut amb les obres dels claustres, pretensió que el bisbe, amb ironia mordaç, no tolerà adduint raons d'espai i seguretat per a la Biblioteca.

Fent cas a la documentació disponible, finalment el bisbe Veyan renuncià en un primer moment per a ús de la biblioteca de dos angles del sobreclaustre: l'espai de l'angle que mira a migdia i al palau episcopal i el que tocava el palau episcopal i la catedral on havia pensat destinar-hi, respectivament, un espai per a consulta privada i llibres prohibits i un magatzem-cambra per al bibliotecari. Ara bé, davant renovades exigències, Veyan no volgué sacrificar més espai malgrat que el Capítol el reclamava per donar il·luminació i ventilació a la cereria. Veyan s'imposà en aquest punt i hem de suposar que la cereria s'habilità finalment en un altre lloc allunyat de la biblioteca.

Posades les coses al seu lloc, la Biblioteca estava a punt d'inaugurar-se a començaments de 1806 si hem de fer cas a Jaume Villanueva, que, tal com hem citat, visità Vic el gener d'aquell any i confirma que la biblioteca ja tenia bibliotecari –Llucià Gallissà– i que s'estaven ultimant els índexs per poder obrir-la al públic. No se sap amb precisió el dia i el mes concret de la seva inauguració, encara que tot sembla indicar que es produí poc temps després. Juntament amb la biblioteca, quedà també obert al públic un petit museu d'Història Natural, intenció que Veyan ja havia manifestat en la carta-informe adreçada al Capítol l'any 1804, ubicat en la primera de les dues cambres

inicialment cedides al Capítol i que podem considerar un precedent llunyà del Museu Episcopal inaugurat el 1891. Si atenem a la descripció que en fa el baró de Maldà dos anys després, durant la seva estança a Vic, es tractava d'una petita mostra de fòssils i altres curiositats naturals en la línia de pensament il·lustrat propi del nostre personatge.

La nova i flamant biblioteca s'inaugurà amb uns set mil volums que van arribar als deu mil amb l'aportació dels tres mil volums de la biblioteca personal del bisbe Veyan. Aquesta quantitat de llibres –i la seva qualitat– convertia la Biblioteca Episcopal de Vic en una biblioteca excepcional per a l'època. Cal considerar que cap al 1831, la Biblioteca de l'única universitat existent a Catalunya, la de Cervera, no arribava als cinc mil volums.

Tot resseguint Antoni Pladevall i Arumí, el fons dels set mil volums es nodria de diferents procedències: una primera, dels llibres dels col·legis diocesans de jesuïtes exclaustrats de Vic i Manresa (Col·legi de Sant Ignasi) i de les residències de Sant Guim i Manresa (la Cova), sense que poguem saber amb precisió el nombre exacte perquè s'han perdut inventaris de les dues biblioteques de Manresa; malgrat això, sí que hom pot demostrar que uns mil nou-cents procedien del col·legi de Sant Andreu de Vic i globalment, l'aportació de les biblioteques dels exjesuïtes va representar més de quatre mil volums. La conservació dels inventaris de Vic permet valorar la tipologia del fons: la meitat d'ells, obres de membres de l'orde; la resta, edicions dels segles XVI-XVII de tipografia francoitaliana; també d'obres de caràcter pietós i manuals pensats per a les aules de primeres lletres, gramàtica i retòrica.

La ja esmentada carta de Veyan al Capítol de 1804 també es refereix a una segona procedència: la dels llibres dels espolis dels bisbes antecessors del bisbe Veyan, amagatzemats fins aleshores al palau episcopal en males condicions. La xifra és difícil de quantificar però amb la documentació disponible devia ser forçosament modesta comparada amb la dels exjesuïtes.

Un tercer origen prové dels llibres comprats expressament per a la Biblioteca per part del bisbe Veyan, formant part de l'anomenat "llegat Veyan i Mola". Aquesta aportació donarà un toc de qualitat important a la biblioteca gràcies a la bibliografia il·lustrada de finals del segle XVIII. La més important de totes les compres és la de part de la biblioteca personal de l'exjesuïta Lluçia Gallissà retornat a Vic procedent de Ferrara l'any 1798, i afectat, en aquells moments, per una situació de penúria econòmica. Un fons de primeríssima qualitat, integrat per primeres edicions de diverses disciplines, si bé no tenim relació dels llibres seus incorporats a la biblioteca ja que cal suposar que van entrar-hi ja amb l'ex libris del bisbe Veyan, adquirits per ell com si fos una compra més de les que va fer.

Altres compres documentades són les que fa per encàrrec el procurador de Veyan a Madrid, Antonio Mena i sobretot un lot important de la biblioteca del canonge gironí i amic de Veyan Francesc Xavier Dorca, prop de sis-cents volums que el llibreter i estampador Joan Dorca havia posat a la venda a la mort del canonge l'any 1806. Aquesta va ser, quantitativa i qualitativament la segona compra més important de llibres després de la de Gallissà.

Pel que fa als aproximadament tres mil volums de la biblioteca personal del bisbe Veyan, hem de donar crèdit a la dada que ens dona Jaume Villanueva durant la seva estada a Vic el gener de 1806 malgrat que hagi desaparegut l'inventari que sabem que havia existit per una carta del 1816 de Valentí Torres Amat al seu oncle Fèlix Amat. Caldrà consultar els més de seixanta mil volums que té actualment la Biblioteca Episcopal per destriar-hi els que portin l'ex libris del bisbe i poder avaluar el nombre i tipologia del seu llegat. Amb tot, aquesta xifra és versemblant, atès que si va comprar pel cap baix uns tres mil volums per a la biblioteca, aquesta avidesa també devia beneficiar la seva biblioteca personal.

Si atenem a aspectes qualitius i a partir d'unes primeres indagacions, estem davant d'una biblioteca d'autèntic erudit setcentista que sembla haver-se

format no a Catalunya sinó al cor de l'Europa il·lustrada i en la qual destaca el fons dels clàssics grecollatins, impropï per a l'època al nostre país, amb uns 207 volums corresponents a 146 edicions. A diferència de l'edició pensada per a l'escola, present a les biblioteques jesuïtiques, en aquest llegat abunden edicions crítiques amb extensos comentaris, traduccions bilingües o fins i tot trilingües i les antologies de textos. Un altre aspecte a destacar és que la tipografia europea (edicions franceses, alemanyes, italianes, holandeses i angleses) s'imposa clarament a l'autòctona i a la hispànica. Aquesta realitat sembla confirmar que la majoria d'aquestes obres procedien segurament de la compra feta per Veyan a Gallissà, el millor ambaixador involuntari de Veyan a l'estranger que va permetre omplir el buit que hi havia aquí degut a la censura i traves inquisitorials sobre el llibre forani i a l'escassa producció bibliogràfica peninsular.

El bisbe Veyan morí el 30 de desembre de 1815 i no abandonà fins al final de la seva vida la seva dedicació a la Biblioteca Episcopal. Sis mesos abans de morir es preocupava encara d'un diccionari i gramàtica àrabs que havia emparaulat amb Fèlix Amat.

Valgui, doncs, aquesta commemoració dels 200 anys de la Biblioteca Pública Episcopal per fer reconeixement de la gran tasca pastoral i d'impuls cultural del bisbe Francisco de Veyan, d'importància cabdal per a Vic i el nostre país amb repercussions plenament contrastades –tal com ja hem precisat– al llarg del segle XIX i espai d'estudi i recerca fins avui dia. L'obligació nostra és mantenir viu l'esperit inicial de la Biblioteca, actualitzant-la i adequant-la als nous temps, tal com s'ha anat fent, per servir la nostra cultura i donar-la a conèixer a les noves generacions.

